

ВЕЛИКИЙ РОМАН

Тимур та Олена
Литовченки

Шалені шахи
•
Кинджал
проти шаблі

Харків
«ФОЛІО»
2024

ШАЛЕНІ ШАХИ

ЧАСТИНА I

ЗАГУБЛЕНИЙ СПАДКОЄМЕЦЬ

Шахова партія №1
Сила королеви

*Північ Італії,
кінець першої чверті XVI століття*

Розташований у центрі невеличкого гірського озера затишний крихітний острівець, яких у цій місцевості безліч, виглядав особливо розкішно і святково. Сьогодні там чекали надзвичайно важливого гостя, який мав зіграти з хазяїном партію в шахи.

Втім, розенкрейцери¹ ніколи не затівали нічого заради простої забавки, а до будь-якої справи підходили ґрунтовно. Про проведення чергового змагання гравців сповіщали мінімум за місяць. Єдиною поважною умовою неявки на турнір визнавалася тільки смерть наміченого учасника. Точність цінувалася чи не вище від усього: гість зобов'язаний був прибути на місце зустрічі не раніше й не пізніше трьох хвилин після зазначеного в запрошенні часу.

Пишність та урочистість прийому виходили за всі межі, які тільки могла намалювати найпалкіша людська уява. Зате й господар, і гість могли прийти на гру в якому завгодно вбранні: від простого та зручного, зовсім домашнього, до найвишуканішого.

Як правило, турнір надовго не затягувався: гра, пророцтво (або ж вирок — кому як подобалося!) і вишуканий обід на додачу.

¹ «Орден Троянди і Хреста» — теологічне таємне релігійно-містичне товариство, що існувало в Європі у XV—XVII століттях (тут і далі — прим. авторів).

На нинішню гру гість з Англії прибув ще напередодні пізно ввечері, саме ж змагання було призначене на ранній ранок. Візитера з нетерпінням очікував не надто знатний італієць, заможний і причепурений, але не без елегантності. Хазяїн був літній, років сорока п'яти, гладкий, осадкуватий, темноволосий, широкоплечий, з непропорційно великою головою й крупними рисами обличчя. Загалом не красень, але надзвичайно чарівний! Практичність і кмітливність батька, емоційна чуйність матері — от і вся спадщина, що дісталася цій людині від предків. Решти життєвих благ він домігся сам, тому пишався й нажитим багатством, і чудовим замком, що придбав за кругленьку суму разом з титулом і гербом в одного бездітного аристократа, що розорився. І все-таки перед представниками родової аристократії італієць у глибині душі тремтів...

Саме тому, довідавшись від челядників, що його суперник — молодий, веде свій родовід чи не від самого Карла Великого¹ й має грандіозний статус, хазяїн занервував. Шкода, що за правилами турніру гравцям заборонялося бачитися напередодні зустрічі! Таким чином, вони не могли заздалегідь скласти безпосереднє уявлення один про одного — а що може бути небезпечнішим від невідомого супротивника?!

Італієць розумів одне: англієць молодий, а молодість — амбітна й енергійна. Чверть століття тому він легко відіграв титул Великого Майстра Шахів (а якщо простіше — гросмейстера) в одряхлілого іспанського гранда. І саме молодість та жага успіху принесли перемогу італійцеві. Він був наполегливий, рішучий і ні на краплю не боявся доволі сильного шахіста-іспанця. Партія завершилася «вічним шахом», але оскільки під ударом опинився король супротивника, жадана перемога в підсумку дісталася італійцеві. Тоді ж переможець зробив пророкування, яке згодом блискуче підтвердилося. І от настала його черга захищати титул від зазіхань нового претендента...

Ранок був тихим і ясним, з озера віяв легкий прохолодний вітерець. Розкішний палац потопав у зелені смарагдових галявин,

¹ Засновник династії Каролінгів, імператор Заходу з 800 р. від Р. Х.

вибагливо підстрижених кущів і дерев. Галереї, зали й коридори, прикрашені китайськими і японськими вазами з найтоншої порцеляни, кольоровими gobеленами ручної роботи, картинами знаменитих майстрів, добротними французькими й італійськими меблями, мали вигляд урочистий і ґрунтовний, ігровий зал виблискував довершеністю й досконалістю.

У призначену годину гість уже стояв біля воріт замку. Це був юнак років п'ятнадцяти або сімнадцяти, божественно гарний, рослий, стрункий — одне слово, ідеал. Його ніжна юна краса обеззброїла й водночас заспокоїла хазяїна своєю жіночністю. Італієць очікував побачити супротивника старшого й більш мужнього, але ніяк не хлоп'яка з пухкими рожевими щічками, червоним чарівним ротиком, мініатюрними дитячими ручками і збентеженим поглядом великих блакитних очей, схованих під пухнастими віями.

Всупереч очікуванням господаря турніру, розкішне оздоблення палацу не справило на гостя найменшого враження: його численні власні замки виглядали не гірше, а можливо навіть краще від італійського. Тому англієць прямував розкішними коридорами палацу з неприхованим нудьгуванням розпеченого розкішню аристократа. Італійця вельми засмутила байдужість гостя, хоча він нічим не виказав своїх почуттів. Але треба зазначити, що хазяїн доклав титанічних зусиль для організації цієї зустрічі...

Зате ледь наблизившись до ігрової зали, юнак зупинився, немовби укопаний, застигнувши від здивування й розгубленості. І було від чого...

В ігровій залі панував напівморок, бо високі стрілчасті вікна були закриті важкими порт'єрами з темно-зеленого оксамиту. При цьому щось незвідане й жахаюче відбувалося усередині...

Тремтіння пробігло тілом гостя. Хазяїн ледь відчутно підштовхнув його, і тільки-но юнак переступив поріг, як порт'єри миттєво розсунулися, і ранкове сонячне світло осяяло величезну залу. В центрі її розташовувалася гігантська шахівниця, де шеренги людей у білих і чорних шатах, зшитих відповідно до статусу кожної

з шахових фігур¹, велично вишикувалися одна проти одної. Тут були солдати², лицарі³, капуцини⁴, блазні⁵, королеви й королі. От тільки зброя в усіх була винятково бутафорською...

На всю цю пишноту молодик вирячився, широко розкривши очі й здивовано роззявивши рота.

«Ага, нарешті я вразив цього гордовитого англійського гусака!» — подумки зрадів італієць. Уголос же бадьоро мовив:

— Сміливіше, мій друже, проходите! Ну що ж ви завмерли на порозі?

— Це... — Гість витягнув руку в напрямку до величезної шахівниці й повторив із тремтінням у голосі: — Що це таке?

— Це шахи, спеціально приготовані для нашої гри.

— А чому фігурами вбрані живі люди?

Ледь стримуючись, щоб не розреготатися в обличчя ошелешеному аристократові, хазяїн продовжив у тій самій манері:

— А чому би, власне, й ні?.. Погодьтеся, доля грає людьми. Ми, розенкрейцери, граємо долями народів. То давайте поборемося живими шахами!

— Але ж так не можна...

— Чому ж не можна, синьйоре?! Вони ж не стануть убивати одне одного! Можете переконатися, зброя в них дерев'яна.

— Убивати?.. — юнак сплотнів від жаху, його голос затремтів. — Навіщо ж убивати?..

— Та заспокойтеся ви!

— Вони й не навчені до вбивства! — І печені ручки гостя з довгими доглянутими пальчиками нервово затремтіли.

¹ Це і є т.зв. «шалені» шахи. За правилами, під час гри кожна відіграна фігура переходила у власність гравця, що взяв її. По завершенні зустрічі вся «нерозіграна решта» діставалася переможцеві. Є відомості, що такі шахові партії дуже полюбили розігрувати магнати Потоцькі й Радзивілли.

² Пішаки.

³ В середньовічних шахах відповідали коням.

⁴ Таким чином зрідка представлялися лодії (тури).

⁵ У деяких західноєвропейських країнах таким чином представляли слонів (офіцерів).

— Я знаю. Я залучив для гри не тільки своїх служників, але й ваших. Оцей, наприклад, ваш головний кухар, — й італієць вказав на білого шахового короля. — Ах, синьйоре, це ж просто розвага!

— Розвага?.. — Голос гостя усе ще виказував нервову напругу. — Ви говорите про живих людей, немов про бездушні кам'яні статуї!

— Так, чудова розвага, приємна і лоскітлива для нервів.

Тут хазяїн нарешті дозволив собі посміхнутися, широко й відкрито:

— Тож тепер ви, друже мій, переходьте до гри і спробуйте не втратити свого кращого кухаря! Інакше плоди його кулінарного мистецтва тішитимуть гостей за моїм столом. Ну що, згода?

— Гаразд, спробую зіграти за вашими правилами, — приречено зітхнув гість.

Молодому аристократові було вдвічі важче, бо тепер йому доводилось боротися за щось реальне — за живих людей. Дотепер його життя протікало зовсім по-іншому. Титул і величезну спадщину юнак одержав від батька ще в ранньому дитинстві. Його великі володіння охороняло потужне, навчене військо, а безтурботне існування забезпечували легіони вірних безликих служників. Він жив у своєму ідеальному світі, не звертаючи уваги на події, що відбуваються навколо, не вдивляючись у живі людські обличчя. Реальність і відповідальність лякали його.

Щоб підтримати підупалого духом гостя, хазяїн милостиво запропонував юнакові грати білими, минаючи процедуру жеребкування.

Однак англієць миттєво змінився, тільки-но встав за двома білими шеренгами. І не дарма: адже єдиною пристрастю юнака були шахи, які пробуджували в ньому спрагу життя й надавали почуття значущості! Тому із сором'язливого підлітка він стрімко перетворився на норавливого запального правителя, що залізною рукою гнав васалів на битву. Коли юнак наказав просунути на дві клітини королівському пішаку, у його очах усе ще жевріли слабкі сліди нерішучості. Однак після того, як чорний королівський пішак підійшов упритул до білого блазня, погляд гостя спалахнув лютим

жагучим вогнем азарту, й він скомандував білопольному блазню дуже жорстко:

— Нумо руш на три клітини по діагоналі ліворуч!¹

На шахівниці розігрувалася фатальна драма, що дуже швидко перейшла в нещадну битву. Рішучість гостя підсилювалася від опору, котрий чинила армія господаря турніру. Італієць пошкодував, що виявив слабкість, і відмовився від жеребкування. Зараз він міг би грати білими...

Зрештою хазяїн, під натиском лютої атаки гостя, почав поступатися позиціями, що призвело до неминучого мату після вирішального ходу білою королевою.

Англієць тріумфально оглянув живі «фігури», переважна більшість з яких тепер перейшла у його власність. Італієць же зовсім знітився й принишкнув, погляд його згас: він не очікував такої спритності від жовторотого молодика.

Далі настала черга обіду з чотирьох легких закусок, прозорого, зміцненого хересом бульйону й двох рибних перемін, за якими пішли дичина й печеня з домашньої птиці. На десерт були подані пудинги, солодощі й божественний сир. Попри напругу щойно зіграної партії, усе пройшло дуже мило й мирно.

Після трапези хазяїн і гість зручно вместилися у різьблених кріслах ручної роботи. Гість був спокійний і щасливий, адже гра скінчилася його перемогою. Італієць же помітно нервував, постійно обтираючи мереживною хусточкою піт із чола. Нарешті він глибоко зітхнув і промовив:

— Ну, гаразд, парубче, перемога в шаховій партії ваша. Однак за умовами турніру тепер ви зобов'язані передбачити події в названій мною країні.

— Що ж, я готовий, — бадьоро відповів юнак.

Тоді хазяїн мовив:

— Мене цікавить Польща, в якій нині управляє літній удівець Сигізмунд. Що відбудеться в цій країні найближчим часом?

¹ В даній партії розігрується т. зв. «дебют слона» — один з найпопулярніших у середньовіччі дебютів, уперше описаний ще в шахових трактатах XV ст. В одному з варіантів може скінчитися «дитячим» матом.

І не чекаючи на відповідь, відразу додав:

— Ви мені симпатичні, юначе, тому підкажу ще дещо: країна розорена, скарбниця порожня, вороги не дримають...

Гість кивнув і відразу поштиво заперечив:

— Не слід передчасно ховати Польщу. Тут усе складеться чудово, Сигізмунд одружиться на молодій енергійній жінці. Вона і спадкоємців народить, і за країною догляне.

— Звідки ви взяли, що король одружиться? А раптом він не захоче?— здивувався італієць.

— Як і в шахах, у житті слабкість короля врівноважується силою й енергією королеви. Тим більше, що Сигізмунд — удівець, у якого немає спадкоємця, а отже — немає виходу. А не захоче сам, його змусять.

— Як і в шахах, кажете?.. Замість «королеви» я віддаю перевагу більш традиційному терміну «ферзь»¹.

— У цьому випадку я не поділяю вашу точку зору, високоповажний господарю, — безтурботно відповів гість.

— Все має значення, парубче. У будь-якому разі, я не давав би настільки оптимістичного прогнозу, — зітхнув хазяїн. — Навіть якщо король одружиться, — не факт, що в нього народяться діти. А якщо й народяться, то можуть не зійти на престол. Адже польського короля вибирає тамтешній сейм.

— Готовий сперечатися з вами скільки завгодно! Король успадкує трон. Бо ви забули про королеву — найсильнішу фігуру в шахах. Не варто недооцінювати жінок: кожна мати спить і бачить свого сина королем, навіть якщо він на те не заслуговує.

— Ну що ви, що ви! Давайте все-таки розмежуємо гру й реальну дійсність. Життя складніше від будь-якої шахової партії.

— Може, складніше, а може, й простіше. Хто зна, хто зна?! — посміхнувся гість і додав твердо: — В усякому разі, свого пророкування я не зміню.

¹ Слово походить від арабського «візир». Ця шахова фігура почала називатися «королевою» вже у європейській традиції, причому досить пізно.

Глава 1

Від турніру до труни

*Велике князівство Литовське,
березень 1537 року*

Природа прокидалася від зимової сплячки. Дедалі яскравіше сяяло сонечко, намагаючись зігріти промерзлу землю. Сніг поступово осідав, до вечора вкривався тонкою кіркою льоду, що ранком танула, і дзвінкі струмочки виносили зиму геть. До полудня ставало тепло, і нагріте повітря вирувало від свіжості. Земля оживала й немовби дихала: глибоко та рівно. Бруньки на деревах і кущах набухали, випускаючи зелені клейкі листочки. Усюди розливалися гіркуваті пахощі прілих трав, змішані з ніжним ароматом перших квітів, що весело майоріли на палацових клумбах.

Ніколи ще в житті королеви Бони не було такої прекрасної весни! І ніколи їй не було так боляче й самотньо, як зараз. А може, вона просто не зважала на це раніше? Коли це спало їй на думку, серце закалатало сильніше.

Король жив у Польщі, королева — у великому князівстві Литовському. Від зустрічі до зустрічі їхні подружні відносини ставали дедалі холоднішими. Сигізмунд справедливо дорікав Боні тим, що вона часто порушувала врівноважені відносини усередині країни й поза її межами, нав'язуючи всім свою волю. Бона виправдовувала таку поведінку турботою про майбутнє династії... й у свою чергу звинувачувала вінценосного чоловіка в бездіяльності.

Тепер же, по закінченні піврічних сутичок і сварок, королева усвідомила, що її тутешнє життя нагадує дуель двох сильних характерів, які в божевільній спробі перемогти знищують все живе навколо, і усвідомивши в підсумку свою згубну сутність, намагаються потім з'єднати непоєднане. Дійшло до того, що вінце-

носний чоловік і дружина висловлювали взаємні докори не тільки при скороминущих зустрічах, але навіть у листах.

Незважаючи на це, Бона відчула, як сильно скутила за чоловіком. Вона написала Сигізмунду сухий офіційний лист, а він напрочуд швидко відповів, відписавши, що з нетерпінням чекає на неї. «Невже король не тільки добре ставиться до мене, але й усе ще кохає?..» — з надією подумала королева.

Справді, у глибині душі Сигізмунд розумів, що більше так тривати не може. Йому була потрібна ця енергійна, розважлива, але як і раніше кохана ним жінка.

*Вавельський замок, Краків, королівство Польське,
травень 1537 року*

Ліс скінчився, за вікном карети потягнулися широкі смарагдові поля, дбайливо вкутані сивим пухнастим туманом. Ранній ранок був прохолодним і росистим. У небі ані хмарини, і лише на сході, звідки зараз випливала величезна вогненна куля сонця, запізнило танули самотні сизі хмаринки.

Бона примружила очі, занурившись у мрії й надії. От зараз, розірвавши перину ранкового туману, з'явиться її король на біло-сніжному огирі в супроводі розкішного почту придворних. Як це бувало колись, зустрінуться вони тепло й радо. Безліч піднесених очей будуть спрямовані на сяючу щастям королеву.

Але нічого подібного не сталося. Сигізмунд її не зустрів. Більше того, навіть не вважав за потрібне вийти зустрічати дружину, коли Бона прибула до палацу. Спочатку її охопила лють, потім образа. Як він міг?! Вона примчала до свого короля, кинувши всі невідкладні справи...

В очікуванні того, що Сигізмунд покличе її, королева промучилася весь день. За цей час вона пригадала всі докори чоловіка, всі обвинувачення щодо виховання сина, стилю керування Литовським князівством. Переймаючись важкими думками, Бона не заплющила очей всю ніч. Зовсім не розуміючи, що відбувається, королева не знала, як їй повестися.

Втім, наступного ранку вона встала раніше, ніж зазвичай, опорядилася за допомогою служниць, відправила одну з них сповістити короля про бажання поговорити з його величністю. Яким же був її подив, коли служниця повернулася зі звісткою, що Сигізмунд не може її прийняти.

Королева мало не сказала й влаштувала справжній скандал. Перелякана двірня безпорадно метушилася палацом, нічого не пояснюючи, лише злякано притискала до стін і мимрила:

— У нього... У нього...

Зненацька до Бони прибіг королівський блазень. Вона внутрішньо напружилася, оскільки не любила доволі відверті кпини Станьчика¹. Він до того ж постарів, розжирів і тепер шкутильгав не так граціозно, як колись. Королева не знала, чого очікувати від зухвалого паяца, тому збрала всю волю в кулак, щоб дати гідну відсіч безтактному пройдисвітові. Але Станьчик раптом упав на коліна перед нею й гірко заплакав:

— Йому зле, дуже зле!!! Його величність не встають уже котрий день. Вони чекали на вас, так чекали!.. Вони... Король зліг ще тиждень тому, а все через клятву хворість. Врятуйте його, молю вас, адже ви все можете!

Станьчик поповз до Бони і спробував обійняти її ноги. Королева гидливо відсахнулася, а потім зневажливо відіпхнула блазня.

— Чому король хворий?! Чому мене не сповістили про це?! І взагалі, куди ви всі дивилися?! Прогавили!..

Сповнена рішучості, Бона кинулася в покої ясновельможного чоловіка і, незважаючи на опір вартових, увірвалася туди.

У просторій королівській опочивальні, просоченій задушливим смородом нечистот, панував півморок. Важкі штори на вікнах були запнуті, на широкому різьбленому ліжку нерухомо лежав король, прикритий ковдрою до самої шиї. Одна рука мляво звисувалася з ліжка. Голова Сигізмунда спочивала на вишитій золотом подушці, з-під брудного нічного ковпака вибилося спітніле рідке

¹ Придворний блазень великих князів литовських та королів польських Олександра Ягеллона (1492/1501—1506), Сигізмунда I Старого (1506—1548) і Сигізмунда II Августа (1548—1572).

волосся. Змарніле, мертвотне обличчя посиніло і вкрилося глибокими зморшками, ніс загостився, очі запали.

«Не може бути, це не Сигізмунд!» — вжахнулася Бона. Їй одразу ж її охопила невтримна жалість до свого безпомічного короля. Ледь вона упритул наблизилася до його ліжка, як його величність тужливо застогнав й відкрив очі. Незважаючи на моторошні зміни, що сталися з королем під час хвороби, очі Сигізмунда залишилися такими ж живими, як і колись. У погляді хворого зблиснули гнів і сором за своє безпорадне становище. Королева зрозуміла це, тому взяла холодну руку чоловіка й ласкаво стиснула у своїх теплих долонях. Цей довірчий жест геть зруйнував усі перешкоди в спілкуванні між ними. Сигізмунд слабо, ледве помітно посміхнувся, суворість погляду згасла, і він тихо, натужно прохрипів:

— Ви не очікували знайти мене таким?..

Тепер уже розсердилася королева й запитала з легким докором:

— Чому ви не сповістили мене про нездужання?

Сигізмунд мовчав.

Бона не стала чекати відповіді, а перейшла до рішучих дій. Покликала двірню й наказала розчахнути вікна, провітрити кімнату, поміняти білизну хворому, розтопити камін і вимити підлогу. Послала за лікарем, щоб він намастив змучені подагрою, розпухлі ноги короля чудодійним бальзамом, що вгамовує біль. Поки челядники виконували її доручення, королева кілька разів виходила із зали, щоб віддати нові розпорядження. Двірня миттєво прибігла на її заклики і блискавично виконувала всі накази.

Король вже не сердився на раптове вторгнення своєї непокірливої і свавільної королеви, а лише тихо милувався її діями. О-о-о, якою прекрасною була войовнича Бона в темно-синій атласній сукні!.. Сигізмунд був по-людськи щасливий.

Дні через три король пішов на одужання. Він уже сідав у постелі й мовчки вислуховував візитерів. Іноді злегка кивав у відповідь або підтримував розмову короткими однозначними фразами. Сигізмунду подобалася увага дружини. Він намагався не відпускати її від себе, поглядом або жестом благаючи залишитися. Тому тіль-

ки коли він засинав, Бона тихесенько йшла до себе, щоб передихнути самій.

Загалом, усе було б добре... однак його величність явно був чимось стурбований. Дочекавшись слушного моменту, королева поцікавилася:

— Що непокоїть мого короля?

Сигізмунд ухильно заговорив про дітей, про родину, про обов'язки батьків. Він боявся порушити солодку ідилію, що запанувала між ними, тому побудував розмову так, щоб не зустрічати заперечень з боку жінки: король сам собі задавав запитання й негайно давав бажані для себе відповіді. Періодично цікавився, невже Бона не поділяє його думок — і негайно продовжував у тім же дусі, не дозволяючи їй вставити ані слова. Коли ж замовкав, а вона також мовчала — то бурмосився і продовжував говорити...

Нарешті Бона не витримала. Ледь не розлютившись, зусиллям волі приборкала почуття і дружньо звернулася до хворого:

— О мій королю, о ваша величносте! Невже ви дотепер бачите в мені ворога або не довіряєте мені? Я віддана вам так само, як і в день нашої першої зустрічі. Чому ж ви не даєте мені сказати ані слова? Прошу, давайте поговоримо просто, по-людськи. Ми неодмінно все вирішимо, навіть якщо я не завжди буду згодна з вами. Дайте мені можливість насолодитися розмовою з вашою величністю!..

Це не був звичайний докір. Король був збентежений, однак відповів дуже спокійно:

— Хто ж сумнівається у вашій вірності, любя? Ви добре знаєте про мою повагу щодо вас, але зараз ви верзете дурню.

Засмучена такою відповіддю, Бона зібрала волю в кулак і, зберігаючи терпіння, заговорила з колишньою добротою в голосі:

— Любий чоловіче, я намагаюся говорити з вами якомога ввічливіше.

Після таких слів король дещо знітився, розгубився й не знав, про що розмовляти надалі. Бона по-жіночому пожаліла чоловіка: він же ще не зміцнів, як треба, а вона вже така сувора з ним...

Тоді королева, нічого не говорячи, схилилася й поцілувала його в щоку, немов дитину. Сигізмунд не ухилився, а довірливо потягнувся до неї. Бона простягнула йому руку, король притулив її до губ. «Отак краще...» — подумала королева.

Але тут двері розчахнулися, і в залу досить недоречно влетів блазень Станьчик. Король миттю випустив руку жінки й сором'язливо опустив очі, немов стидаючися прояву своїх почуттів. Роздратована безцеремонністю паяца, Бона зібралася вигнати непроханого гостя, але король відволік її, задавши досить несподіване запитання:

— Пані, чи пам'ятаєте, як обіцяли видати заміж всіх моїх дочок?..

Від такого запитання ошелешена королева позадкувала й опстилася у найближче крісло.

— Я завжди пам'ятаю свої обіцянки, ваша величносте, і намагаюся виконувати їх, — рішуче почала королева. — Для кожної принцеси вже обрані наречені. Це або принци, або князі, причому по декілька кандидатур. Нарешті, я замовила мініатюри принцеси Ізабелі, принцеси Анни...

Але король зупинив її жестом і сумно вимовив:

— Вони ще занадто юні для заміжжя.

— Так-так, зовсім ще діти... — підхопив Станьчик. — Ти явно поквапилася із цим, королево! Як же отаких крихіток — і раптом заміж?

Блазень явно знущався, але, ігноруючи кпини, Бона поцікавилася:

— Тоді про кого йдеться, пане?

— Ви не розумієте? — здивувався король.

— Жодним чином! — запевнила королева.

— А як же Беат? Пані, ви зовсім забули про неї! — король потихеньку починав злитися.

— Ах, це правда, щира правда! Як же бідненька Беатрис? Як же наша позабута принцеса?.. — загугнявив блазень. За що дістав від короля слабкого ляпаса, від якого театральню розтягнувся на підлозі.

ЗМІСТ

ШАЛЕНІ ШАХИ	3
Частина I. Загублений спадкоємець	5
<i>Шахова партія №1. Сила королеви</i>	5
Глава 1. Від турніру до труни	12
Глава 2. Розлючене жіноцтво	36
Глава 3. Розправа	51
Глава 4. Загублене немовля	70
Глава 5. Свій чужий дім	89
Глава 6. Тендітна господиня величезного замку	101
Глава 7. Повернення спадкоємця	124
Глава 8. Марна таємниця	140
Частина II. Два повстання	152
<i>Шахова партія №2. Пішак, що не став ферзем</i>	152
Глава 9. «Свинська» справа	160
Глава 10. Катастрофа під П'яткою	176
Глава 11. Невдалий похід	193
Глава 12. Тонкий розрахунок	208
Глава 13. Парламентер-невдаха	224
Глава 14. Пекло кромішне	247
Глава 15. Страта	264
Післямова	280
Хронологічна таблиця до роману «Шалені шахи»	282

К ИНДЖАЛ ПРОТИ ШАБЛІ	297
Пролог	299
Частина I. Попівна з Рогатина.	300
Глава 1. Важкі пологи	300
Глава 2. Шлюби укладаються на небесах	308
Глава 3. Кинджал	324
Глава 4. Підлість	336
Глава 5. Бранка	364
Глава 6. На зламі епох	385
Глава 7. Подарована рабиня	402
Глава 8. Марися	417
Глава 9. Султанша	431
Частина II. Княжич із Вишнівця	448
Глава 10. Дмитрик	448
Глава 11. Зигзаги долі	458
Глава 12. «Степові лицарі»	475
Глава 13. Розбите кохання	490
Глава 14. Позбутися минулого — втратити майбутнє! ..	508
Глава 15. А кесареві — кесареве	522
Глава 16. Посвячення	530
Глава 17. Нескорена твердиня	535
Глава 18. Блудний князь	554
Глава 19. «Біле безумство»	567
Глава 20. Битва шайтанів	595
Післямова	611
Додаток	622
Хронологічна таблиця років життя та смерті героїв і фігурантів роману «Кинджал проти шаблі», а також деяких подій XVI століття	623